

CHRISTIAN 4.

OG ROSENBERG

Rosenborg

Skoletjenesten

Lysthuset i Kongens Have

Rosenborg Slot var ved sin grundlæggelse i perioden 1606-34 et virkelig moderne bygningsværk, som takket være bygherren, Christian 4. (1577-1648), indeholdt alt, hvad kongen kunne ønske sig af komfort.

Sammenlignet med Københavns øvrige middelalderlige bygningsværker var Rosenborg et rigtigt renæssanceslot med spir-kronede tårne, ydre trappeanlæg og store vinduer, som tillod lyset at trænge ind. Selvom slottet var opført på en miniaturebastion omgivet af volde og grave, var anlægget ikke tænkt som et forsvarsværk. Rosenborg var anlagt som et lysthus, hvor kongen kunne

ORDFORKLARING

Allegorier:

»At sige noget andet«, en sproglig eller billedlig fremstilling, som har overført betydning, d.v.s. udtrykker noget andet end det, der rent konkret fortælles eller vises. Som retorisk figur findes allegorier i taler, digtning og i billedkunst.

Apokryfe skrifter:

Har status som en slags tillæg til Gamle Testamente og Nye Testamente. De gammeltestamentlige skrifter udgøres af 10-15 jødiske skrifter fra århundredet omkring Jesu fødsel, og de nytestamentlige af tidlige kristne skrifter. Holdes uden for den egentlige Bibel.

Fronton / pediment:

Prydgavl i form af en tempelgavl. Siden renæssancen anvendt som udsmykning over vinduer og døre, ofte udfyldt med et hoved.

Volutter:

En plastisk udformning af det ældgamle spiralmotiv, brugt som dekoration i klassiske græske og romerske bygningsværker. Motivet genopstår i renæssancen, og de svungne gavle udvikles af volutmotivet.

trække sig tilbage fra det offentlige liv og nyde privatlivets fred.

Selve renæssancestilen kommer mest til udtryk i slottets dekorative arkitektur; udover de høje tårne er det udsmykket med de karakteristiske volutter på gavlene, der flankeres af obelisker og mytologiske figurer. I de trekantede frontoner over mange af vinduerne ses antikke buster, som vidner om antikkens genfødsel under renæssancen. Fasadernes horisontale bånd samt dør- og vinduesindramninger af sandsten er endnu et af renæssancens stiludtryk.

Under renæssancen opstod en

begejstring for naturen, – en trang til at færdes i den og betragte den på nærmeste hold. Især den københavnske bybefolkning fik friluftstrangen, da hovedstaden i begyndelsen af 1600-tallet var en ildelugtende middelalderby. Kongen ønskede, ligesom mange andre velhavende københavnere, et fristed uden for voldene, hvor der var frisk luft, rent vand og mindre støj. I februar 1606 begyndte han at opkøbe jord lidt uden for byen med henblik på en byudvidelse og anlæggelsen af et lysthus med tilhørende lysthave.

Lysthuset i Kongens Have, som slottet oprindeligt hed, blev

Portræt af Christian 4. i samtale med ingeniør; i baggrunden landskab med Rosenborg Slot og portbygning.

trods sit lille omfang hurtigt et af kongens foretrukne opholdssteder, når han besøgte hovedstaden. Det lille lystslot var et intimt opholdssted, hvor kongen kunne samle sine venner til en fortrolig samtale. Slottets nuværende navn er netop opstået på denne baggrund, da kongen samlede sine nærmeste til fortrolige samtaler under den forgyldte rose i en af slottets sale. Rosen var dengang tavshedens symbol, deraf navnet Rosenborg, – stedet, hvor man kunne tale i fortrolighed med kongen.

I dag rummer Rosenborg slot »De Danske Kongers Kronologiske Samling«, som har eksisteret siden 1838. Samlingen, der følger

den Oldenborgske kongeslægt, begynder ved slottets grundlægger Christian 4. og afsluttes med Frederik 7. (1808-1863), der 5 år efter sin død fik et mindeværkelse på slottet.

Rosenborg-samlingen er kongehusets ejendom og skal gå i arv fra konge til konge, dog under statens vedligeholdelse og kontrol. Af samme grund vogter Den kongelige Livgarde slottet og dets skatte døgnet rundt. Den kongelige Livgardes kaserne flyttede ind i Christian 4.'s Orangeri i 1742, hvor de har holdt til lige siden.

Portræt af Christian 4. 1611. Jacob van Doordt/ Isaac Oliver.

Christian 4.'s fyrstelige uddannelse

Selvom Christian 4. havde to ældre søstre, var han nærmest selvskrevet som tronfølger, idet han var den ældste søn af kongeparret Frederik 2. og dronning Sophie af Mecklenburg. Danmark var et valgkonedømme på Christian 4.'s tid, hvor retten til at vælge den nye konge tilkom Rigsrådet. Selve valgkonedømmets forfatning var formuleret i en håndfæstning, som tronfølgeren underskrev forud for kroningsceremonien. Denne håndfæstning var en form for kontrakt mellem kongen og Rigsrådet, der garanterede adelens privilegier og Rigsrådets medindflydelse i regeringen af de danske riger.

Ved valget af prins Christian som tronfølger fulgte Rigsrådet den praksis, der havde været gældende siden 1536, hvor kongens ældste søn valgtes til tronfølger,

Portræt af Christian 4. som ung prins, malet af Hans Knieper 1585.

Buste af Frederik 2., af Johann Gregor van der Schardt.

Buste af dronning Sophie, pendant til buste af Frederik 2.

mens kongen endnu levede. Christian 4. blev derfor valgt til tronfølger over Danmark og Norge i en alder af 3 år.

Kongeparret var naturligvis meget optaget af Christians skæbne, hvorfor de lod astronomen Tycho Brahe udarbejde et fødselshoroskop, idet man mente, at planeterne havde en stor indflydelse på menneskets liv. Tycho Brahes beregninger tydede da også på, at Christian ville få en strålende fremtid og opnå en høj alder, hvis han ellers overlevede de farer, der truede ham i hans 56. og 57. år. Da han var født under planeten Venus, ville han få et godt ydre, blive gavmild og retskaffen om end med tilbøjelighed til vellyst og sanselige glæder. Mars lovede tapperhed og lyst til spil og jagt, Merkur en god forstand samt sans for kunst og videnskab. Endelig tydede Jupiters stilling på stor ære og berømmelse især i de unge år.

Tycho Brahes horoskop kom i mange henseender til at passe.

Især beskrivelsen af hans egenskaber var ganske rammende. De beskrevne egenskaber omfattede imidlertid både, hvad samtiden ønskede og forventede af en fyrste, men rummede også en beskrivelse af renæssancens fyrsteideal.

Christian 4. fik på mange måder en god og alsidig uddannelse. Ledelsen af hans uddannelse blev overdraget til slotspræsten på Frederiksborg, magister Hans Mikkelsen, der skulle optugte Christian i »gudfrygtighed, boglige kunster, anden lærdom og gode sæder«. Tugtemesteren Hans Mikkelsen blev ikke alene befalet til at være omhyggelig med undervisningen. Han skulle også optræde med tilstrækkelig autoritet over for Christian og ikke lade ham få sin vilje, men holde ham i »god disciplin«. Undervisningen begyndte, da Christian var 6 år og foregik på de slotte, hvor hans far opholdt sig. Fra 7-årsalderen blev undervisningen flyttet til Sorø Kloster, hvor Christian og

Christian 4.'s
kompas fra 1595,
forgylt sølv.

hans yngre bror, hertug Ulrik, blev undervist sammen med jævnaldrende adelige kammerater.

I undervisningen blev der lagt megen vægt på hans skriftlige udtryksfærdighed på dansk og tysk, som blev trænet ved omfattende øvelser i brevskrivning. Som en del af sprogundervisningen lærte Christian ligeledes latin, fransk og italiensk. Uddannelsen omfattede også undervisning i matematik, aritmetik, vokal- og instrumentalmusik, tegning og arkitektur, hvor tekniske og praktiske discipliner også indgik i undervisningen. Fra 9-årsalderen lærte han ligeledes navigation og praktisk sømandskab på Skanderborg Sø, hvilket senere i livet blev både afgørende og fatalt for hans forsvar af rigerne.

Den vigtigste holdningspåvirkning var imidlertid oplæringen i den luthersk-evangeliske tro. Sine forpligtelser som kristen konge fik Christian lært ved at afskrive en samling »Sentenser angående en gudelig Konges Rege-

ring og Levned«, som Frederik 2. havde udvalgt og fået trykt til brug for sine sønners undervisning. De fleste af sentenserne var hentet fra Salomons ordsprog og den apokryfe Jesu Sirachs bog, hvis praktiske livsvisdom passede fortrinligt til det kristne, humanistiske fyrsteideal. Luther havde opstillet, og som byggede på Erasmus af Rotterdams skrift fra 1515 »*Institutio Principis Christiani*« (Den kristne fyrstes undervisning). I forbindelse med denne undervisning valgte Christian som 7-årig selv sit valgsprog »*Regna firmat Pietas*« (Gudsfrygt styrker rigerne).

Hovedtanken bag samtidens fyrsteideal bestod i, at herskermagten var en forlæning fra Gud. Det påhvilede fyrsten som Guds lensmand at sørge for det almene vel, lov og ret samt at opretholde den rette tro. Som en kærlig og myndig far skulle han sørge for sine undersåtters verdslige og åndelige velfærd. For at magte denne krævende opgave måtte fyrsten eller kongen være i besiddelse af en række dyder. Han skulle være sandhedskærlig, klog, retfærdig, bestandig, barmhjertig, from og lydigt overfor Gud, og så

skulle han frem for alt være villig til at forsvare fædrelandet og den rette tro.

I sidste led af Christians omfattende og mangesidige uddannelse hørte prinsens undervisning i »høvished«, der omfattede de egentlige kavalerermæssige discipliner, fægtning, dans og ridning.

Den lidende
Jesus, Christian
4.'s drømmesyn
på Rotenburg
8. december 1625.
Tilskrevet
Reinhold Timm
om. 1630.

Lågekande af elfenben- formentlig
drejet af Christian 4. omkring 1660.
Fra midten af 1500-tallet blev
kongerne og deres sønner undervist i
kunsten at dreje på drejebænk. Det
blev betragtet som tidsfordriv i et ellers
strengt opdragelsesprogram.

Christian 4. og Rosenborg

Rosenborgs indretning har gennemgået mange ændringer, siden Christian 4. beboede slottet, men der findes dog stadig velbevarede interiører fra hans tid. I stueetagen lå de private gemakker, hvor kongens vinterstue, skrivestue og sengekammer, der lå i slottets nordlige ende, er bevarede den dag i dag. Dronningens store gemak, smykke-kammer og sengekammer, som lå i den sydlige del, er imidlertid blevet ændret af Christian 4.'s tronfølgere. I midtpartiet mellem kongens og dronningens gemakker var der en tværgående forstue, flankeret af et sølvkammer i trappetårnet på

østfacaden og kongens badeværelse med indlagt rindende vand og toilet i Store Tårn på vestfacaden.

Slottets indre udsmykning tilhørte ikke den »tunge« ende af repertoiret, hvad billedvalget angik. Her var underholdende illustrationer fra den klassiske mytologi, allegoriske motiver, landskabsmalerier, arkitekturprospekter, jagtbilleder og karnevals-scenerier, der alle sammen var i harmoni med lystslottets karakter af en privatlivets oase midt i en yndig have.

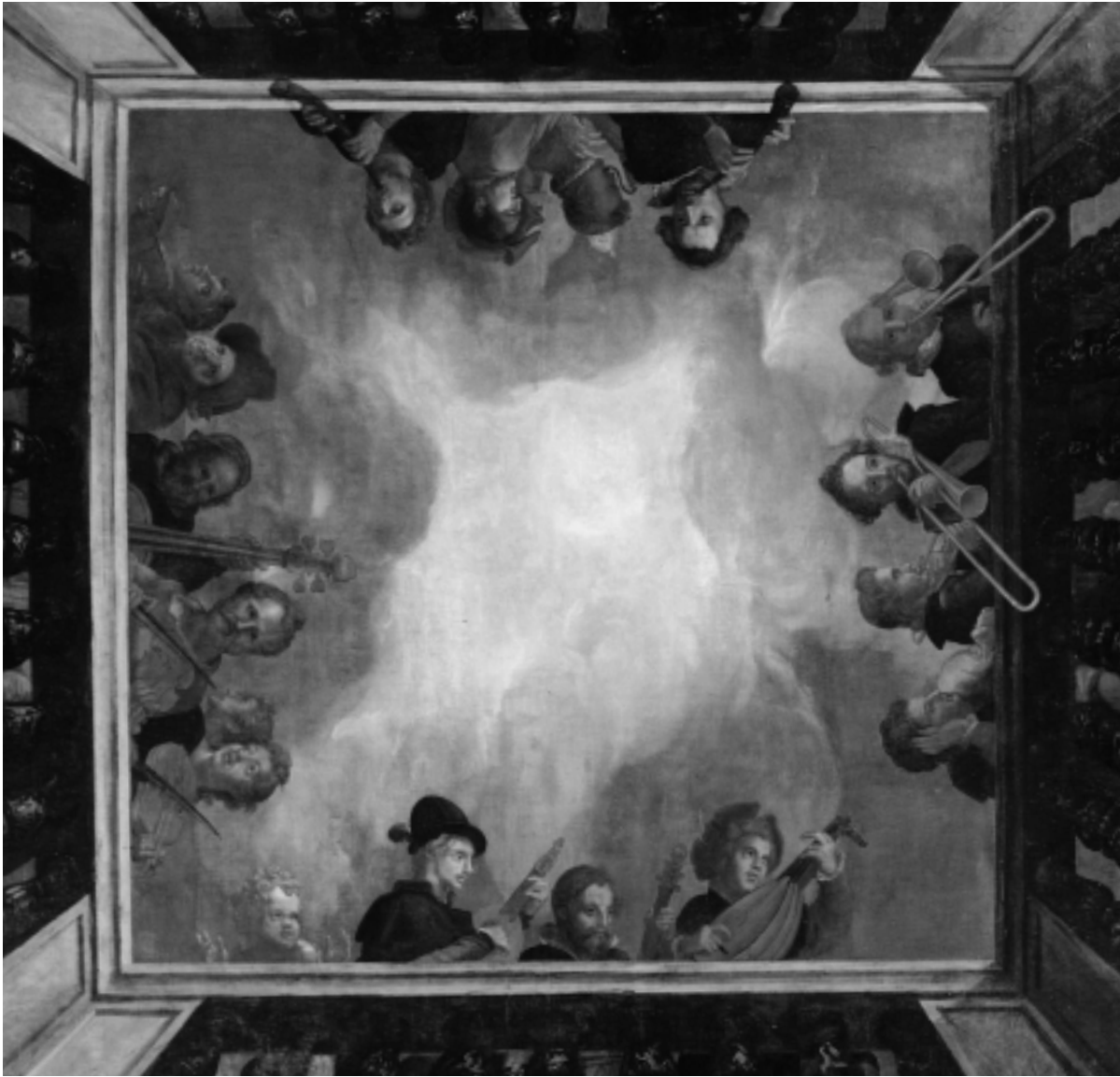
Flere af stueetagens loftsmalerier udtrykker interessen for

renæssancekulturen ved Christian 4.'s hof. I skrivestuen findes motiver fra Ludovico Ariostos ridder-epos »*Orlando furioso*« (Den rasende Roland) fra 1516, mens vinterstuens loft fremstiller »*Giganternes kamp mod Olympien*« og »*Gudernes festmåltid*«, der er inspireret af den klassiske græsk/romerske digtning.

Selve renæssancen udvikledes og blomstrede i Italien i 1400-tallet, men spredte sig til resten af Europa i løbet af det følgende århundrede. Den nye virkelighedsopfattelse i kunsten blev formidlet til Danmark gennem importen af kunst og kunstnere fra

Vinterstuen på Rosenborg. Fra gulv til loft er væggene dækket af paneler med joniske søjler. Mellem søjlerne er indfældet malerier købt i Antwerpen, en enestående samling af nederlandsk kunst.

Loftmaleri af
Christian 4.'s
musikanter,
Francis Cleyn
om. 1620'rne.

Loftmaleri i
Christian 4.'s
skrivestue, motiv
fra Lodovico
Ariostos
»Orlando
Furioso«,
forlæg Ægidius
Sadder/Carcetto
Caliari.

Nederlandene, som på det tidspunkt var Nordeuropas dominerende kunst- og handelscentrum.

Grundlaget for renæssancebevægelsen var først og fremmest studiet af antikken og genoplivningen af dens former. Betegnelsen renæssance er udledt af det italienske »*Rinascita*« (genfødsel) og blev formuleret første gang af den italienske kunstner og kunsthistoriker Giorgio Vasari (1511-74), der benyttede ordet til at fremhæve sammenhængen mellem renæssancen og antikken.

De mest slående kunstneriske udtryk for renæssancen er dels portrættet, der udødeliggør enkeltindividet, dels perspektivet, den nye videnskabeligt funderede bil-

Dobbeltportræt af Christian 4. og hans dronning Anne Cathrine, i baggrunden en page, som holder kongens hest. På en pude på bordet ligger de kongelige regalier, krone, scepter og æble.

ledkonvention, og sidst men ikke mindst den fornyede interesse for det nøgne menneskelegeme, som blev studeret intenst med henblik på at afsløre de ideale guddommelige proportionsforhold.

Disse kunstneriske udtryk er

alle repræsenteret i malerierne på Rosenborg, hvilket antyder Christian 4.'s betydelige interesse for renæssancekunsten. Der er under alle omstændigheder ingen tvivl om, at kunsten fik en mere fremstående stilling under Christian 4., end den havde haft under nogen tidligere dansk konge.

Christian 4.'s kunst er først og fremmest repræsentationskunst, skabt med henblik på at sikre hans og kongemagtens omdømme. Kunsten bliver herved et spejl, der tydeligere end mange andre kilder røber Christian 4.'s stræben og afspejler monarkiets natur og status, som ikke altid harmonerede med valgkongedømmets forfatning.

Skriverstuen, Christian 4.'s arbejdsværelse, hele rummet færdigudsmykket i 1617.

LITTERATUR

Ellehøj, S.: *Christian IV's verden*, København 1988

Ellehøj, S.: *Politikkens Danmarks Historie*, København 1964

Heiberg, S.: *Christian 4. Monarken, Mennesket og Myten*, København 1988

Hornung P, M.: *Ny dansk Kunsthistorie*, bind 3, København 1993 (KongensKunst)

Liisberg, B.: *Rosenborg og lysthusene i Kongens Have*, København 1914

Scocozza, B.: *Gyldendals og Politikens Danmarks Historie 1600-1700*, bind 8, København 1989

Stein, M.: *Christian IV's billedverden*, København 1987